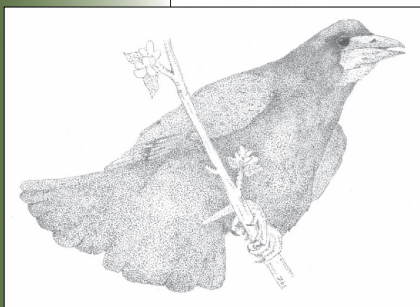

Vogelwerkgroep Zutphen e.o.

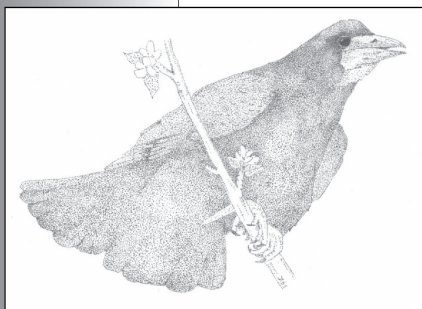

Vogels

in Zutphen en omgeving

Jaarboek
2011

Colofon

© Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving 2012
p/a Secretaris M. van der Weide
Lomeijerplein 9
7207 JE Zutphen
www.vwg-zutphen.nl

Tekst: Henk Jan Hof, Goen Jansen, Joost Meilof,
Frans Parmentier, Jeroen Philippona, Remke van Rijswijk,
Rob van Swieten, Guido Verhoef, Jeroen Voerknecht, Michiel
van der Weide,

Illustraties: Jeroen Kuipers
(omslag & foto's tenzij anders vermeld)

Samenstelling: Michiel van der Weide
Ontwerp & lay-out: Jeroen Kuipers

Inhoudsopgave

		Bladzijde
0	Voorwoord: Adri bedankt	01
1	Vestiging Middelste Bonte Specht als broedvogel rond Zutphen	03
2	Gierzwaluw onderzoek Zutphen 2011	07
3	Als je de vogels weer hoort zingen	09
4	Verslag 2011 Uilenwerkgroep de Oelenwappers	11
5	Knobbelzwanen in en rond Zutphen	15
6	Grauwe ganzen van De Vijver	21
7	Weidevogelbescherming 2011 Zutphen en omstreken	25
8	Van de excursiecommissie	31
9	Bestuursverslag 2011	33

0 Voorwoord: Adri bedankt

Joost Meilof
Bonendaal 43
7321 GE Warnsveld
j.meilof@solcon.nl

Vanaf het jaarboek 2005, het jaar van de wederoprichting van de vogelwerkgroep, schrijft de voorzitter het voorwoord van het jaarboek. Dat is nou eenmaal de taak van een voorzitter: het voorwoord schrijven. Zes maal heeft Adri dat gedaan. De eerste drie keer staat het er ook duidelijk bij: Adri Mulder, voorzitter. En dan zijn adres, telefoonnummer en e-mailadres.

Vanaf 2008 staat er alleen nog maar Adri Mulder. Voorzitter staat er niet meer bij. Waarom niet? Is het ondertussen voor iedereen wel duidelijk dat Adri de voorzitter is? Want behalve stukjes schrijven doet een voorzitter nog veel meer: de vergaderingen voorzitten natuurlijk, maar ook praten met de gemeente, excursies organiseren in binnen- en buitenland, vogelcursussen organiseren voor beginners en gevorderden en die cursussen voor een groot deel nog zelf geven ook. En nog heel veel achter de schermen. Wat dat precies is, weet ik niet, want ik ben ook geen voorzitter. Maar het is ongetwijfeld heel veel.

Maar waarom staat er geen voorzitter meer achter Adri's naam bij het voorwoord? Dat zit zo.

Jarenlang legde Adri zijn hele ziel en zaligheid in de vogelwerkgroep. Dat werd een beetje veel van het goede. Werk, vriendin, zoon en verbouwing eisten ook hun aandacht. Maar toen Adri in 2008 zei het voorzitterschap te willen neerleggen, had je de poppen aan het dansen. Niemand wilde hem opvolgen. Niemand? Nee, helemaal niemand. Adri deed het toch uitstekend? Waarom zouden we dat veranderen? Kon hij niet nog even aanblijven? Op zijn minst tot de volgende ledenvergadering? Nou vooruit, nog even dan. En zo is Adri al weer jaren voorzitter ad interim. En dat bevalt prima.

Maar nu is het echt genoeg geweest. Adri wil geen voorzitter meer zijn en ook geen voorzitter ad interim. En dus schrijft hij ook niet het voorwoord bij dit jaarboek. En een nieuwe voorzitter hebben we nog niet. Niemand wil Adri opvolgen. Wat is de vogelwerkgroep zonder Adri als voorzitter? Is iedereen bang om in zijn voetsporen te treden? Hopen we stiekem dat Adri?

Ik ben een gewoon vogelwerkgroeplid, niet meer en niet minder. Maar ik ken Adri wel. Van de vogelcursussen, de ledenvergaderingen, de excursies. En daarom mag ik als gewoon lid bij uitzondering dit stukje schrijven. Volgend jaar hebben we een nieuwe voorzitter. En die schrijft dan natuurlijk het voorwoord. Maar nu grijp ik mijn kans. Adri is voor mij het gezicht van de vogelwerkgroep. Want dat is misschien wel het belangrijkste van een goede voorzitter. Hij is het gezicht, het paradepaardje, de vlaggestok. Hij is de smeer van de organisatie. Iedereen kent hem. En iedereen houdt van hem, want hij houdt van vogels. Dat

straalt hij uit. Dat zit in zijn genen. En daarom ga je zelf ook meer van vogels houden. En dat is toch het doel van de vogelwerkgroep? Zoveel mogelijk mensen van vogels laten houden? Dat doen we, en daarom houden we ook van Adri.

Adri, dank je wel voor je voorzitterschap.

Figuur 0.1 Adri (met vogelboek) aan het werk als voorzitter.
Ditmaal de officiële opening van de Oeverwaluwwand bij het Bronsbergermeer op 06-04-2006.

1 Vestiging Middelste Bonte Specht als broedvogel rond Zutphen

Henk Jan Hof
't Spiker 54
7231 JV Warnsveld
henkjanhof@gmail.com

De Middelste Bonte Specht heeft zich recent gevestigd als broedvogel in het werkgebied van de vogelwerkgroep Zutphen en is momenteel een zeer schaarse broedvogel. Bekend is dat Middelste Bonte Spechten loofbos met bomen met een ruwe schors prefereren. Gemengd bos verschaft ook een goede habitat. Uit diverse rapportages blijkt dat de Middelste Bonte Specht met een flinke opmars bezig is. Werd de landelijke populatie in 2008 nog geschat op 130 tot 150 paar, in 2009 waren dat er al 170 tot 200. Het gros van de paren wordt geregistreerd in Twente, Brabant en in Limburg. In de Noordwest-Achterhoek duikt de soort wel steeds vaker op.

Herkenning

De soort is iets kleiner dan de Grote Bonte Specht. Man en vrouw lijken veel op elkaar en zijn alleen in goede waarneemomstandigheden van elkaar te onderscheiden. Man heeft een meer rode verder doorlopende kopstreep dan het vrouwtje. Verschilt van de Grote Bonte Specht door het ontbreken van de zwarte snorstreep, heeft een lichtroze anaalstreek en fijne donkere strepen op de buik en flanken op een wat geelachtige

ondergrond. Ze worden gemakkelijker verward met juveniele Grote Bonte Spechten die na het uitvliegen rond de derde week van mei tot eind september van hun eerste levensjaar ook een geheel rode kruin hebben. Roept minder vaak dan de Grote Bonte Specht en leidt mede daardoor een minder opvallend leven. Is in het gehele gedrag ook minder expressief ten opzichte van de Grote Bonte Specht. Ze houden zich daarbij ook nog eens graag hoog in de boomtoppen op en zijn in het voorjaar en zomer door het dikke bladerendek dus slecht waar te nemen. Ook buiten het broedseizoen leiden de vogels een onopvallend bestaan. Middelste Bonte Spechten roffelen en roepen maar zelden. De soort heeft een activiteitspiek van half februari tot ergens in april. In de periode van eind mei tot half juni is de soort weer meer actief. In die periode vliegen de jonge vogels uit. De jonge vogels zijn ook heimelijk en vliegen stil achter de voedselzoekende ouders aan of wachten rustig tegen de stam aangedrukt op de oudervogel die het voer komt brengen. Bedelgeluiden heb ik maar amper gehoord.

Voorkomen rond Zutphen

Om een beeld te krijgen van het voorkomen rond Zutphen heb ik de ingevoerde waarnemingen op waarneming.nl bekeken. De eerst ingevoerde waarneming dateert van 7 maart 2009 van een exemplaar op Huis Voorstonden. Uit 2009 zijn nog drie andere waarnemingen bekend waarvan twee op Huis Voorstonden en één bij kasteel Hackfort. Voor het jaar 2010 heb ik via internet nog een melding van een Middelste Bonte Specht kunnen traceren en wel bij het beheerkantoor van Natuurmonumenten bij Vorden. In 2011 zijn er

tien waarnemingen van Middelste Bonte Spechten ingevoerd op waarneming.nl en wel bij Huize Voorst, 't Velde, en Starink. Net buiten de gebiedsgrens van de vogelwerkgroep is een Middelste Bonte Specht waargenomen op 't Enzerinck. Opvallend is dat het leeuwendeel van de gedane waarnemingen dateert uit het voorjaar!

Na toetsing van deze waarnemingen aan de criteria voor broedgevallen (zie kader 1) mijn conclusie dat er mogelijk binnen het werkgebied van de vogelwerkgroep Zutphen al zes tot acht territoria aanwezig zijn. Op bijgevoegd kaartje (figuur 1.1) staan de mogelijke broedgevallen.

Figuur 1.1 Overzicht van de waarnemingen van de Middelste Bonte Specht rond Zutphen uit waarneming.nl. Stippen zijn territoria, driehoeken zijn nestvondsten.

Kader 1. Criteria voor beoordelen waarnemingen broedgeval

Volgens de door SOVON Vogelonderzoek Nederland gehanteerde regels is bij deze soort sprake van een territorium als er sprake is van een geldige waarneming die gedaan is in het tijdvak van 1 maart tot en met 20 juni. Waarnemingen die dicht bij elkaar liggen dan 500 meter worden bij elkaar gevoegd, waarnemingen op een grotere afstand dan 500 meter van elkaar worden los van elkaar verwerkt en duiden mogelijk op een ander territorium.

Als geldige waarnemingen worden beschouwd:

- paar in broedbiotoop;
- territoriumindicerende waarneming;
- nestindicerende waarneming.

Eén geldige waarneming in het tijdvak van 1 maart – 20 juni volstaat.

Bij waarnemingen van alleen een volwassen individu in geschikt broedbiotoop zijn twee waarnemingen binnen een straal van 500 meter in het tijdvak van 15 april – 20 juni noodzakelijk voor het honoreren van een territorium.

Zie voor de inventarisatierichtlijnen de website van SOVON:

<http://www.sovon.nl/?id=908&euring=8830>

Landgoed 't Velde

Landgoed 't Velde had bij mijn weten dit jaar voor het eerst een succesvol broedgeval. Op 1 juni 2011 werd in het bosje met de aanduiding Tolhuis een volwassen vogel met twee uitgevlogen jongen waargenomen. Eerder in het seizoen zijn hier paarwaarnemingen gedaan. Het nest zelf is niet gevonden. Iets later op die dag werd tegen de Berkel aan ook een Middelste Bonte Specht met twee uitgevlogen jongen waargenomen. Omdat eerder in het seizoen hier geen Middelste Bonte Spechten zijn aangetroffen heb ik geen territorium opgevoerd.

Landgoed Hackfort

Michiel van der Weide onderzocht een deel van het landgoed Hackfort op het voorkomen van deze soort in de jaren 2010 en 2011. Hij gebruikte bij de inventarisatie een cassette recorder waarop het geluid van een Middelste Bonte Specht werd afgespeeld. Terugroepende vogels zijn genoteerd. In 2010 stelde hij op Hackfort het eerste territorium vast. In 2011 stelde hij al twee territoria vast, waarvan één bij het parkbos bij het Kasteel Hackfort zelf. Op Het Starink (een onderdeel van het landgoed Hackfort) werd dit jaar ook voor het eerst een territorium vastgesteld.

Oproep

Noteer alle waarnemingen van deze soort en voer die in op waarneming.nl. Op die manier kunnen wij over enkele jaren de mogelijke opmars van deze soort goed documenteren.

Literatuur

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van Dijk A.J., Boele A., Hustings F., Koffijberg K. & Plate C.L. 2010. Broedvogels in Nederland in 2008. Sovon Monitoringrapport 2010/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Boele A., van Bruggen J., van Dijk A.J., Hustings F., Vergeer J.W.- & Plate C.L. 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. Sovon Monitoringrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

van Dongen R., Sierdsema H., Bakhuizen J.J. & Hulsebos B. 2009. Over het inventariseren van Middelste Bonte Spechten: www.sovon.nl/onderzoek/mibo/mibo-handleiding.doc

Figuur 1.2 Middelste Bonte Specht, Landgoed Voorstonden.

2 Gierzwaluw onderzoek Zutphen 2011

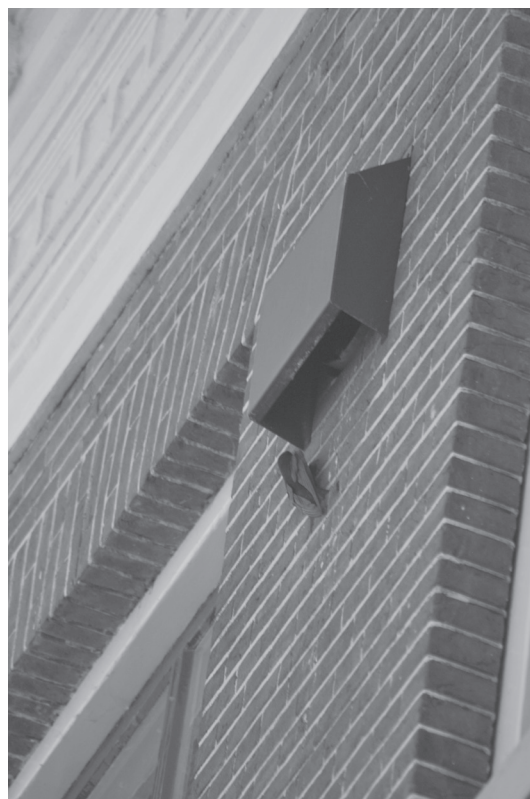
Jeroen Voerknecht & Guido Verhoef
Oude Kanonsdijk 50
7205 AR Zutphen
<http://www.gierzwaluwzutphen.nl>

thode. Het grootste verschil is waarschijnlijk de verdubbeling van de mankracht geweest. Beide tellers zijn individueel wandelend of fietsend op pad geweest en zo zijn alle wijken van Zutphen meerdere keren bezocht. Het is in een aantal wijken voorgekomen dat er tijdens slechts twee van de vijf bezoeken gierzwaluwwaarnemingen zijn gedaan ondanks dat de weersomstandigheden nagenoeg gelijk waren.

Zutphen is met zijn unieke oude stadskern en talloze monumentale panden een ware gierzwaluwhoofdstad. Doordat de gierzwaluw een opvallend silhouet en geluid heeft is het voor veel mensen een tot de verbeelding sprekende vogel. Veel inwoners uit Zutphen herkennen de gierzwaluw zeker, toch is het voor onderzoekers en tellers een mysterieuze vogel. De gierzwaluw kan zeer opvallend in het straatbeeld zijn, toch is zijn nestlocatie vaak zeer onopvallend en in sommige gevallen zelfs vrijwel onvindbaar. Bovendien kunnen straten op het ene moment vol gierzwaluw activiteit zijn en minuten later volledig verlaten zijn. Het inventarisatieproject is tot leven gekomen om meer inzicht te krijgen in de populatiegrootte en ontwikkeling van de gierzwaluw in Zutphen en te komen tot een efficiëntere inventarisiemethode voor steden en grotere gebieden.

Methode

In het verlengde van het inventarisatie project in 2003 is tussen mei en juli 2011 de gierzwaluw (*apus apus*) in Zutphen geïnventariseerd op nestgelegenheid. De inventarisiemethode in 2011 is vrijwel gelijk aan de in 2003 gehanteerde me-

Figuur 2.1 Gierzwaluw bij nestkast (foto www.gierzwaluwzutphen.nl).

Groepen gierzwaluwen op maximaal 20 meter boven de nok zijn hierbij een goede eerste indicatie van broedactiviteiten in het gebied. Traag cirkelende eenlingen zijn in de regel al een zekere indicatie dat er zich een nestlocatie bevindt. Met een beetje ervaring (binnen een seizoen op te doen) is het dan een kwestie van tijd om in te schatten waar het nest zich bevindt en een invlieger of aanhaker waar te nemen. Alle potentiële locaties waar dit soort gedrag is waargenomen heeft uiteindelijk geleid tot een nestlocatie. In een aantal gevallen had de waarnemer aan de hand van dit gedrag de nestlocatie al minuten voordat de vogel invloog vast gesteld. Timing is everything: op het goede moment op de juiste plaats in de straat staan is een hele kunst. De rondes zijn zowel 's ochtends, 's middags als 's avonds afgelegd.

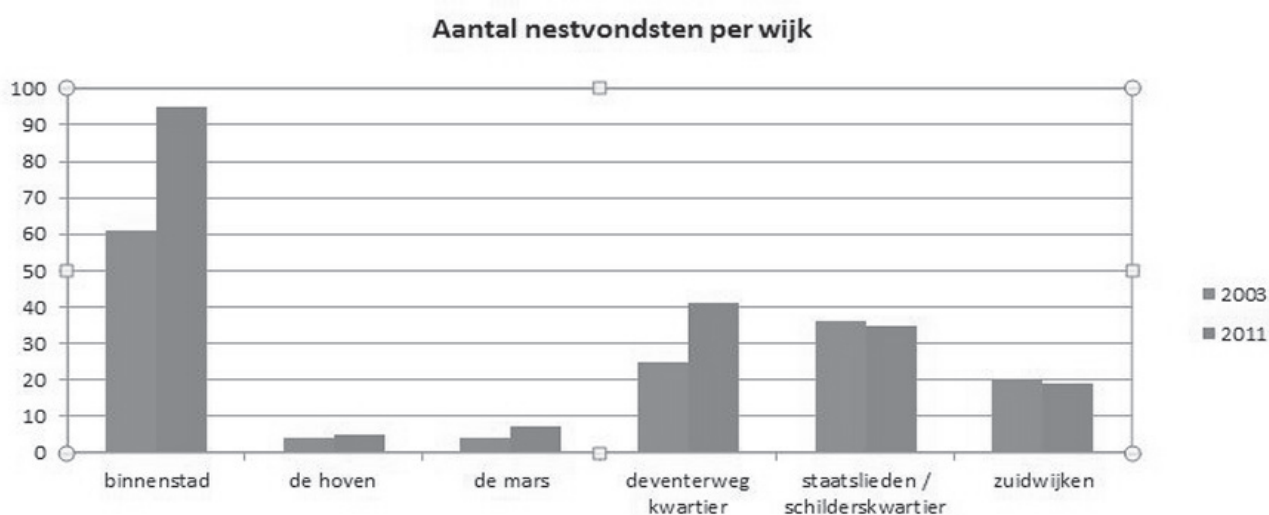
Resultaten

In totaal zijn er 202 nestlocaties in 2011 gevonden tegen 150 in 2003. De verdeling van het aantal nestkasten per wijk staat in figuur 2.2.

In mei werden 44 locaties gevonden, 142 in juni en 16 in juli. De eerste invlieger is op 13 mei waargenomen, de laatste nieuwe nestlocatie is op 10 juli gevonden. In deze periode zijn er op 9 ochtenden, 7 middagen en 22 avonden waarnemingen gedaan. Deze waarnemingen zijn verspreid over 6 data in mei, 16 in juni en 4 in juli. De vroegste waarneming werd om 7.30 uur 's ochtends gedaan, de laatste om 22.25 uur.

Na 10 juli zijn slechts waarnemingen op reeds bekende locaties gedaan, waarbij de allerlaatste waarneming in de vroege ochtend van 4 augustus was. De laatste doortrekkende gierzwaluw werd op 9 augustus op Bronsbergen genoteerd. Het meest opvallende verschil ten opzichte van het broedseizoen 2003 zijn waarschijnlijk de creatieve nestlocaties waar de gierzwaluw in Zutphen gebruik van maakt. Naast een toename van nestgebruik in muurgaten zijn er verschillende nestlocaties gevonden in nestkasten, muurspleten, luchtroosters en muuropeningen achter regenpijpen.

Zie voor meer informatie en statistieken: <http://www.gierzwaluwzutphen.nl/>

Figuur 2.2 Verdeling van het aantal gevonden nesten over de wijken in Zutphen.

3 Als je de vogels weer hoort zingen

Rob van Swieten
Laarstraat 57a
7201 CB Zutphen
rovansw@hotmail.com

Met wat spullen in de autobak, voornamelijk de verrekijker en wat vogelboeken, een nieuw leven tegemoet in Gelderland. Mijn intrek genomen in de Laarstraat. Vanaf het Balkon van links kijkend op de Sint Walburgiskerk en recht vooruit op St. Janskerk. Het geluid van de Roeken en beneden ergens in een boom een roepende Boomkruiper. Ja, hier wilde ik mijn toekomst wel weer verder opbouwen. Wetende dat ook hier in de stad een Slechtvalk moest rondwaren keek ik regelmatig in de lucht of ik het beest kon zien vliegen. Zijn vaste post en misschien wel zijn broedplaats in de oude watertoren is helaas buiten het beeldbereik maar even op het dak klimmen en ik heb een prachtig uitzicht over de oude watertoren en de rest van de stad.

Zutphen is zeer rijk aan vogels. De Roeken, die ik vanaf het balkon zie, op de nesten, de ganzen en meeuwen, pal over het balkon, overvliegend is al helemaal een geweldig gezicht. Tja, dan kijk je uit naar het voorjaar als je de vogels weer hoort zingen. Maar dat liep even anders door gezondheidsredenen klapte het horen zingen van de vogels bijna helemaal in. Geen vogel trok mij

de aandacht meer, al dwalende door gebieden als het Grote Veld, 't Kienveen, Gorsselse heide, langs de IJssel, kasteel Hackfort en Waliën. De vogels konden mijn aandacht maar niet trekken. Vanaf die periode was het balkon vogelen. Af en toe met de kijker turend in de lucht, een glimp opvangend van een Sperwer, Buizerd of ganzen. Een lichte kriebel kwam weer op van de eerste Gierzwaluwen die ik zag in april, maar verder dan dat ook niet.

Figuur 3.1 Pestvogel, Leesten.

Figuur 3.2 Rob van Swieten met de metaaldetector op zoek naar vogelringetjes (foto Bastiaan van Kampen).

Even zorgelijk of ik de passie was kwijtgeraakt kwam er gelukkig weer een teken van leven. Een Klapekster gaf me weer iets van het gevoel terug maar ik was er nog niet. Na bijna een jaar thuis gezeten te hebben lag kijker, fototoestel en vogelboek in de hoek bijna stoffig te worden. Maar lichamelijk en geestelijk sterker wordende, kwamen de prikkels gelukkig weer boven, een zingende Boomleeuwrik en Geelgors waren weer soorten die ik in Flevoland niet tegenkwam. Geweldig dat gevoel weer terug te hebben. Aansluiten bij andere vogelaars die dezelfde passie delen kwam langzaam op gang. Nu een jaar verder, meehelpen met een vogelcursus, de lezing van de Grauwe Klauwier bijwonen, via Natuurmonumenten een vergunning voor Wallien om roofvogelnesten te zoeken en te controleren en opgeven voor het MUS project. Dat is ook even genoeg want daarnaast gewoon lekker veel het veld in, vogels kijken en luisteren.

Vanuit de jonge polderbossen in oude bossen komen met een groot diversiteit aan vogels voelt natuurlijk heerlijk. Langs de IJssel wandelen of fietsen met mountainbike en de prachtige meeuwen, ganzen en steltlopers te ontdekken. Het ge-

luk hebbende een Slechtvalk op een hoogspanningsmast tegen te komen, het van het voorjaar roepende Blauwborst en heen en weer vliegende Gele Kwikstaarten geeft je toch weer de kick. Of zomaar overdag een Steenuil zien zitten langs de Oude Borculo-seweg. Ach, er is buiten zoveel te beleven dat je bijna zou denken de vogels door het bos niet meer te zien. Het blijft dus een geweldige hobby die kan uitgroeien tot een passie van enorme omgang. Maar naast dat al ook gewoon genieten van de omgeving om je heen en uitleggen naar mensen wat je nu precies met een metaal detector, met op de achtergrond roepende Goud-

vinken, of een Zwarte Specht tegen een boom zien klimmen, in het bos moet. Dus naast vogels nog mensen vertellen hoe mooi vogels kijken en de rand verschijnselen erom heen zo prachtig is. Of aan de koffie op een bankje kijkend naar een 30 tal Kramsvogels en dan toch de drie Pestvogels eruit pikt begint ook de scherpste weer toe te nemen. Het gaat mij niet om de krenten in de pap, alle vogels hebben mijn aandacht!

Tja, als je dan al gewoon geniet van een zingende Roodborst in de Laarstraat om zeven uur in de ochtend in februari. Dan weet je het weer, als je de vogels weer hoort zingen is het de tijd om het veld in te gaan en genieten van wat de natuur ons biedt... mee op pad? Mail gerust eens of bel. rovansw@hotmail.com / 0575-844494.

4 Verslag 2011

Uilenwerkgroep de Oelenwappers

Goen Jansen
Graaf Ottosingel 191
7201 BD Zutphen
goenjansen@gmail.com

door ons beheerd. Daardoor wordt een steeds beter inzicht verkregen over het verspreidingsgebied van de uilen in ons werkgebied.

Het werk van de uilenwerkgroep is heel divers. Het bestaat uit in het najaar nestkasten te controleren. De kasten worden schoongemaakt, herstelt of verplaatst. Uiteraard gebeurt dit in overleg met de bewoners van de betreffende erven. In het voorjaar worden de kasten weer bezocht om te kijken of er broedsel is. Indien dat het geval is zullen we de kast na enige weken weer bezoeken om de jongen te ringen. Van dat ringen wordt de bewoner altijd van tevoren in kennis gesteld, bij andere bezoeken meestal.

Afgelopen jaar is er een explosieve stijging van het aantal door ons te verzorgen nestkasten geweest. Dat was het gevolg van het beëindigen van de Steenuil activiteiten van de heer Beersma uit Doesburg. In ons werkgebied, globaal tussen Zutphen, Vorden, Hengelo, Wichmond en Zutphen wordt nu het grootste gedeelte van de uilenkasten

Figuur 4.1 Een Steenuilbroedsel met een mol in de voorraadkast! (foto Goen Jansen).

Overzicht van nestkasten en broedresultaten in de periode 2009-2011

Steenuilenkasten

jaar	aantal per 1 januari	nieuw geplaatst							
			slaap- plaats	broedsel	eieren	jongen	jongen geringd	uitge- vlogen	adult geringd
2009	17	12	4	7	22	19	19	19	2
2010	29	3	3	8	29	23	23	23	3
2011	32	21	11	18	71	50	45	45	0
2012	53								

Kerkuilenkasten

jaar	aantal per 1 januari	nieuw geplaatst							
			slaap- plaats	broedsel	eieren	jongen	jongen geringd	uitge- vlogen	adult geringd
2009	5	1	3	0	0	0	0	0	0
2010	6	4	1	2	9	8	8	8	0
2011	10	2	6	1	4	4	4	4	0
2012	12								

Torenvalkkasten

jaar	aantal per 1 januari	nieuw geplaatst							
			slaap- plaats	broedsel	eieren	jongen	jongen geringd	uitge- vlogen	adult geringd
2009	5	1	?	3	10	10	10	10	0
2010	6		?	2	9	9	5	5	0
2011	6	1	?	2	10	10	5	10	0
2012	7								

Bosuilenkasten

jaar	aantal per 1 januari	nieuw geplaatst							
			slaap- plaats	broedsel	eieren	jongen	jongen geringd	uitge- vlogen	adult geringd
2010		2							
2011	2	1							
2012	3								

Oproep

Marc Draaijer heeft onze werkgroep verlaten, waardoor mede door het grotere aantal te verzorgen kasten, voor de overgebleven werkgroep-leden een extra grote klus is ontstaan.

De werkgroep kan dus heel goed enige enthousiaste mensen gebruiken. Als je belangstelling hebt neem dan contact op met Goen Jansen.

De uilenwerkgroep Zutphen bestaat uit de volgende vrijwilligers:

Goen Jansen	0575-513100	goenjansen@gmail.com
Joost Meilof	06-27402971	j.meilof@solcon.nl
Joost Onstenk	0575-570036	joost.onstenk@planet.nl
Herman Voermans	0575-502240	herman.voermans@gmail.com

5 Knobbelzwanen in en rond Zutphen

Henk Jan Hof
't Spiker 54
7231 JV Warnsveld
henkjanhof@gmail.com

Soortinformatie

Een volwassen mannetje van de Knobbelzwaan weegt rond de tien tot twaalf kilo, vrouwtjes een paar kilo minder. De lengte van het lichaam is rond de 1,5 meter, de spanwijdte is rond de 2,3 meter. Kenmerkend is de oranje snavel van de volwassen vogels, met op voorhoofd een zwarte knobbel. In de broedtijd is de snavelknobbel van het mannetje groter dan die van het vrouwtje. Voordat ze van het water kunnen opvliegen moeten de zwanen eerst vleugelklappend een aanloop over het water nemen. Vliegende Knobbelzwanen produceren een voor die soort kenmerkend zoepend geluid. Knobbelzwanen kiezen een partner voor het leven. Uit ringonderzoek blijkt dat ze tot eenentwintig jaar oud kunnen worden. Onze Knobbelzwanen zijn waarschijnlijk standvogels, in het najaar en winter duiken steeds weer vogels op rond de voormalige broedplaatsen. De huidige populatie is waarschijnlijk opgebouwd uit zowel van origine tamme vogels, de zogenaamde Poolse vogels, en uit wilde vogels. De Poolse vogels werden gehouden voor het witte dons van met name de jonge vogels.

Broedende vogels kunnen dicht benaderd worden en gedragen zich niet schuw. In het buiten-

gebied, waar zwanen zwaar te lijden hebben onder vervolging, zijn ze veelal wel schuw en alert. Nesten worden gebouwd van plantaardig materiaal dat al liggend op het nest wordt opgebracht. Tijdens het broeden wordt het nest nog geregeld verder opgehoogd. Nesten zijn aangetroffen in de oevervegetatie maar ook op schouwpaden of zomaar tegen de oever aangebouwd op een ondiepte in een plasje.

Gemiddeld legt de Knobbelzwaan vijf tot zeven eieren. Deze eieren zijn crèmewit van kleur met een groene waas. Naarmate de vogel langer gebroed heeft worden de eieren grauwer van kleur. De eieren worden ongeveer 28 tot 35 dagen bebroed, veelal door het vrouwtje. Het mannetje is meestal in de buurt en alert. Soms zijn de mannetjes echter in geen velden of wegen te bekennen. Misschien foerageren ze elders, maar niet uitgesloten moet worden dat ze zichzelf op diverse plekken nabij het broedgebied laten zien om zo een voedselgebied te claimen dat vrij blijft van concurrentie van soortgenoten en mogelijk ook van andere planteneters als Grauwe Ganzen.

Uitgekomen jongen zijn lichtgrijs of wit van kleur. De donkere jongen worden later ook gewoon wit. Binnen een nest kunnen zowel witte als jongen met een grijs verenkleed voorkomen. De jonge vogels die bij de geboorte al een wit verenkleed hebben stammen af van de Poolse knobbelzwanenpopulatie. Knobbelzwanen die jongen hebben blijven veelal in de buurt van het nest, kleinere broedplaatsen als kleine vijvertjes worden veelal lopend verlaten. Jonge zwanen moeten dan soms noodzakelijkerwijs wegen en fietspaden benut-

ten om bij andere waterpartijen te komen. Het is bekend dat jongensterfte geregeld voorkomt. Een half jaar na het uitkomen van de eieren kan tweederde deel van de jongen al dood zijn. In de eerste winter, als de jonge vogels nog onervaren zijn, neemt de sterfte verder toe. Tot in de nazomer blijven deze broedvogels hangen in de buurt van de nestplek.

Aantal en verspreiding van broedvogels 2011

Eerder in 2005 en in 2006 is geprobeerd een overzicht te krijgen van territoria en nesten binnen het werkgebied van de Vogelwerkgroep. Dat liep allemaal niet zo makkelijk toen. Waarnemingen konden worden doorgegeven via de mail maar dat waren er uiteindelijk niet veel. Sinds 2006 hebben we een ingang binnen waarneming.nl gekregen waarmee het aantal doorgegeven vogelwaarnemingen enorm is gestegen.

Uit de broedvogelatlas (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002) blijkt dat er in de atlasblokken binnen het werkgebied rond de twintig tot vijfentwintig broedparen aanwezig kunnen zijn. Binnen de grenzen van het werkgebied van 192 km², zijn in 2011 drieëntwintig paar Knobbelzwaan genoteerd. Dat sluit aan bij het in de Atlas vermelde aantal. Van de paren in 2011 bouwden veertien paren een nest, negen paren hadden geen nest maar hielden wel een territorium bezet. In hoeveel nesten daadwerkelijk eieren zijn gelegd is onduidelijk. Deze informatie is niet voorhanden. De territoria zijn bepaald op basis van de Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. De daarin gestelde criteria zijn wel enigszins losgelaten in die zin dat meer waarnemingen dan nodig zijn geclusterd binnen één en hetzelfde territorium. Het was een manier om de niet systematisch verzamelde informatie te ordenen. Het is goed mogelijk dat het aantal van 23 paar aan de te lage kant is.

Figuur 5.1 Verspreidingskaart territoria Knobbelzwaan in 2011 Samengesteld op basis van losse waarnemingen van www.vwgzutphen.waarneming.nl (1 april t/m 15 aug 2011) en begrenzing ZU2 t/m ZU9. Legenda: lichtgrijs is nestvondst (N=14), donkergrijs is territoria zonder nest (N=9).

Uit figuur 5.1 blijkt dat er een cluster van broedgevallen in en rond de bebouwde kom van Zutphen aanwezig is. Slechts enkele broedgevallen zijn aangetroffen in het buitengebied. In het stedelijk gebied wordt met name gebroed in stadsvijvers en de kleinere plasjes in de stad.

Het gros van de territoria is aangetroffen oostelijk van de IJssel. Ten westen van de IJssel zijn territoria schaars. De echte broedgevallen zitten in of aan de rand van de stad. Meer richting de Veluwe zijn geen broedende vogels of vogels met een territorium aangetroffen. Dit sluit nog steeds aan wat in de Atlas van de Nederlandse Vogels (SOVON 1987) al geschreven is. In die atlas zijn de meeste meldingen van Knobbelzwanen gedaan aan de oostzijde van de IJssel. Uit het ingevoegde kaartje blijkt ook dat in grote delen van ons werkgebied geen broedvogels zijn aangetroffen, voor een deel zal ongeschikt biotoop daar debet aan zijn. In de op het oog geschikte biotopen moet iets anders aan de hand zijn. Mogelijk is daar sprake van moedwillige verstoring.

Bij een zestal broedparen zijn jongen waargenomen, in aantal variërend van twee tot en met zeven jongen. Een paar had zeven grijswitte jongen bij zich, beide oudervogels hadden licht gekleurde poten, herinnerend aan de tamme afkomst van hun voorouders. Bij één broedpaar zijn zowel grijswitte als bruingrijze jongen aangetroffen (twee om drie). Bij de overige broedparen zijn bruingrijze jongen aangetroffen. Het aantal waarnemingen van vogels met jongen is te summier om maar iets te kunnen zeggen over jongensterfte. Van één paar is bekend dat van de vijf eieren er vier zijn uitgekomen en van die vier jongen waren er half augustus nog maar twee in leven.

Populatieontwikkeling broedvogels

Het is lastig om met de huidige gegevens te bepalen of binnen het gehele werkgebied de stand van de Knobbelzwaan stabiel of aan fluctuaties onderhevig is. Van in de stad broedende vogels is meer concrete data voorhanden. De stad Zutphen is onderverdeeld in negen teleenheden (ZU1 tot en met ZU9). Van acht telgebieden is over een niet aansluitende periode van vier jaren het aantal nesten bekend.

Gesteld mag worden dat het aantal in de stad broedende Knobbelzwanen stabiel is.

Tabel 5.1 Aantal broedende Knobbelzwanen in de stad Zutphen (ZU2 t/m ZU9) in periode 2005 - 2011.

Jaar	Aantal nesten
2005	6
2006	6
2008	7
2011	7

Figuur 5.2 Paartje Knobbelzwanen bij hun nest, slootje bij de Piet Heinstaat, Zutphen.

Niet-broedvogels

Op diverse plekken zijn in het vroege voorjaar groepen vogels aangetroffen, groepen die verdwijnen als het voorjaar vordert. De navolgende gebieden zoals de Bronkhorsterwaarden, Cortenoever, Warken, het Berkeldal bij Almen, het gebied ten zuidoosten van Klarenbeek en de graslanden rond de Eefdense Beek ten oosten van Eefde herbergen veelal de grotere aantallen overwinterende vogels. Bij de Eefdense Beek zijn tot 1 mei 2011 nog twaalf pleisterende, veelal onvolwassen, vogels aangetroffen. Uit voorliggende data kan opgemaakt worden dat pleisterende knobbelzwanen van een open landschap houden, het omliggende oppervlakte grasland mag fors zijn. Veelal is er ook water in de nabijheid. Dit kan een brede rivier als de IJssel zijn, maar ook een rivier als de Berkel of kleiner. De pleisterende groepen zijn nagenoeg allemaal op grasland aangetroffen. Gras is een belangrijke voedselbron van de zwanen.

Verwacht mag worden dat deze groepen na mate het voorjaar vordert de ruiplekken elders in het land zullen opzoeken. Bekende rui- en overzomeringsplekken zijn te vinden op de grotere wateren. Denk aan de randmeren, IJsselmeer en de Grevelingen. In waarneming.nl dateert de eerste invoer van pleisterende vogels van 21 december 1968 en wel drie exemplaren bij de Bonte Koeweg. Tot en met de jaren 1981 zijn mondjesmaat waarnemingen van Knobbelzwanen doorgegeven, enkele waarnemers hebben de moeite genomen om recentelijk hun destijds in veldboekjes en/of klapperkaarten genoteerde waarnemingen digitaal te maken en daarmee is die informatie toegankelijk geworden voor een ieder.

Enkele grote groepen zijn destijds wel genoteerd. Op 23 april 1975 werden 62 pleisterende exemplaren rond Baak aan de Bonte Koeweg gezien en op 17 mei 1981 134 pleisterende exemplaren rond het dorp Voorst. De eerstvolgende grote groep pleisterende vogels uit het waarneming.nl archief dateert vervolgens van 1 maart 1996 en heeft betrekking op 50 pleisterende knobbelzwanen bij Cortenoever. Oude gedetailleerde documentatie over de verspreiding in het werkgebied van de vogelwerkgroep Zutphen, in zowel de wintermaanden als in het voorjaar, is niet voorhanden, vooralsnog niet tenminste. Waarnemers die nog informatie uit het verleden hebben kun-

nen dat alsnog op waarneming.nl invoeren.

Tot 1995 zitten er vervolgens geen waarnemingen meer in de database. De laatste vier jaar wordt door een groepje waarnemers waarnemingen van knobbelzwanen consequent ingevoerd.

Anekdote

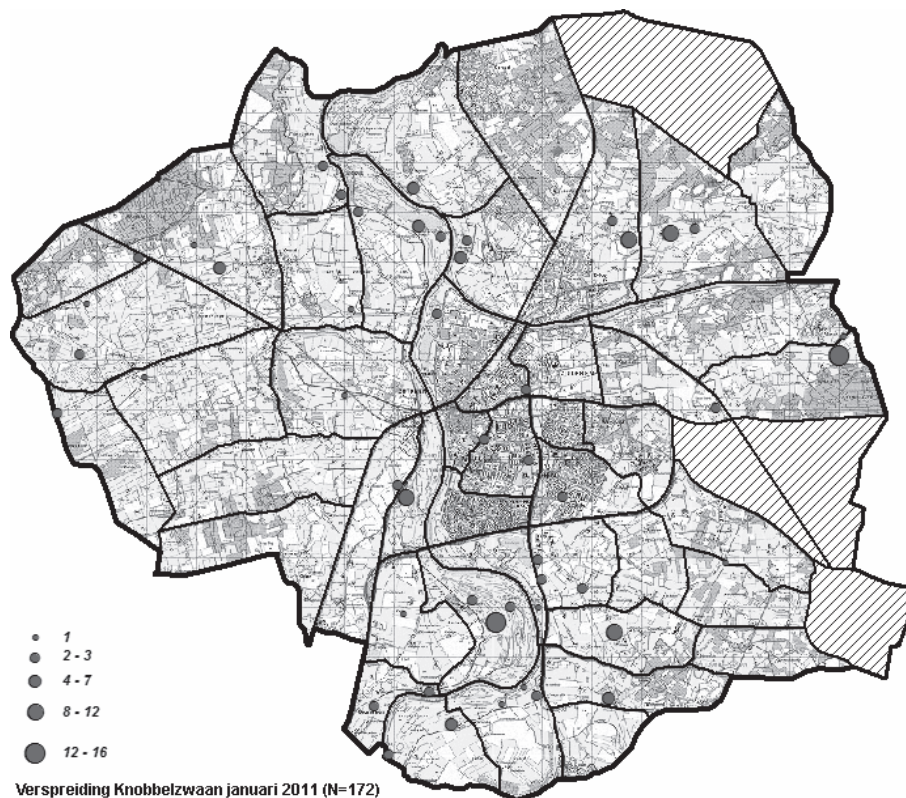
Op 24 januari 1976 zijn drie met gele halsbanden gemerkte vogels waargenomen door Jan Hof in de Bronkhorsterwaarden. Twee volwassen vogels met code PC30 en PC31 en een juveniel met code PC32. Uit informatie van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (R.I.N.) bleek dat deze vogels geringd waren in de Weerribben.

Trekkende knobbelzwanen

Op de telpost Warnsveld zijn in het tijdvak 11 augustus 2000 tot en met 11 augustus 2011 1257,24 teluren gemaakt. Gemiddeld wordt op die telpost 0,05 overvliegende knobbelzwaan per uur genoteerd. Gesteld kan worden dat van echte zichtbare trek geen sprake is. Op de beste trekteldag, te weten 6 oktober 2007, werden tijdens de ochtendtelling tien overvliegende zwanen genoteerd.

Aantal en verspreiding januari 2011

Niet broedvogels verblijven meestal in groepen in ons studiegebied. Veelal kiezen ze voor de grotere open gebieden. Het beste overzicht van Knobbelzwanen buiten het broedseizoen is verkregen via de jaarlijkse januaritelling van wintervogels in het werkgebied. In de maand januari wordt jaarlijks zoveel mogelijk het hele werkgebied geteld en de Knobbelzwaan in één van de soorten die op kaart ingetekend wordt. In figuur 5.3 is verspreiding in januari 2011 te zien toen 172 Knobbelzwanen werden geteld.

Figuur 5.3 Verspreiding van de Knobbelzwaan in januari 2011.

Tabel 5.2 Overzicht getelde Knobbelzwanen en dichtheden tijdens januaritellingen 2006 t/m 2011.

Jaar	Geteld opp in km ²	N	N/100 ha
2006	192	181	0,94
2007	114	134	1,18
2008	155	129	0,83
2009	154	142	0,92
2010	192	131	0,68
2011	172	172	1,00
Totaal	979	889	0,91

Verstoring, jacht en sterfte

Bij de Provincie Gelderland heb ik afschotcijfers opgevraagd voor de regio rond Zutphen. Die concrete cijfers zijn er niet. Er werd verwezen naar de site www.faunabeheereenheid.nl/gelderland/

Uit onder andere de inhoud van die website (<http://www.faunabeheereenheid.nl/gelderland/Diersoorten/KnobbelzwaanGLD.doc/>) blijkt dat overal binnen het werkgebied van de Vogelwerkgroep vrijstelling is verleend voor het opzettelijk verstoren van Knobbelzwanen op en bij zogenaamde "schadegevoelige" percelen. Dit opzettelijke wegpesten is het hele jaar toegestaan. Naast het eieren rapen en schudden wat mag in de periode van 1 maart tot en met 30 mei, worden Knobbelzwanen ook legaal afgeschoten in de periode van 1 december tot 1 mei.

Duidelijk mag zijn dat het eieren schudden het aantal paren met jongen erg beïnvloed, het raakt de broedpopulatie zelf. Afschot zal heel vaak betrekking hebben op juveniele en onvolwassen vogels. Deze vogels zullen dus nimmer aan het broedproces deelnemen. Deze vormen van vervolging drukken zwaar op de gehele populatie waardoor de Knobbelzwaan als broedvogel in grote delen van het werkgebied vrijwel is uitgeroeid.

In de periode 2005 tot en met 2008 zijn in Oost Nederland door leden van de Faunabeheereenheid Oost Gelderland 311 geschoten Knobbelzwanen gemeld. Van een nest bij de Revelhorst is bekend dat al verscheidene jaren aaneen de eieren in de loop van het broedseizoen verdwenen zijn. Vertrapping rond het nest en een spoor naar het nest duidt op moedwillige verstoring.

Niet alleen vinden Knobbelzwanen de dood door afschot, ook zijn er geregeld draadslachtoffers gevonden. In de periode van 29 april 2005 tot en met 23 augustus 2011 vonden negen Knobbelzwanen de dood nadat zij tegen een hoogspanningsdraad waren aangevlogen. Daarnaast werden nog vijftien dode Knobbelzwanen gevonden, waarvan de doodsoorzaak niet achterhaald is.

Oproep

- Noteer alle Knobbelzwanen en voer die waarnemingen in op www.waarneming.nl
- Wees bij de invoer wat meer specifiek; geef leeftijd aan, een nestvondst, een dood gevonden exemplaar, afschot en wegpesterij. Leuk de waarnemingen op met eigen foto's!

Over een paar jaar zal er dan weer een item over Knobbelzwanen kunnen verschijnen. De conclusie van de status van de Knobbelzwaan is de volgende: jaarvogel, vrij schaarse broedvogel, doortrekker en wintergast in vrij klein aantal.

Literatuur

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SO-VON Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Ruitenbeek W. & P. Andersen-Harild 1979. De Knobbelzwaan. Kosmos Vogelmonografieën.

Sovon 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels.

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 – 2000. Nederlandse Fauna 5.

6 Grauwe Ganzen van De Vijver

Michiel van der Weide
Lomeijerplein 9
7207 JE Zutphen
mvdweide@kpnplanet.nl

De Grauwe gans doet het goed als broedvogel in Nederland. De afgelopen twintig jaar zijn de aantallen toegenomen spectaculair toegenomen tot zeker 50.000 broedparen. Ook in Zutphen is dit te merken. Afgelopen voorjaar telde Michel Klemann ruim 700 broedparen in en om de stad Zutphen. Een belangrijke broedplaats is De Vijver nabij het Graaf Ottobad. Hier zijn ook ganzen gevangen en voorzien van een donkergroene halsband waardoor de dieren individueel herkenbaar zijn. Dankzij de veelvuldige aflezingen is dan ook bekend hoe het deze ganzen vergaat. In dit artikel wordt anekdotisch de levensgeschiedenis van een tiental ganzen beschreven.

Onderzoek Grauwe ganzen

Bij De Vijver zijn door onderzoeker Berend Voslamber (SOVON Vogelonderzoek Nederland) tweemaal ganzen gevangen. Dit is gedaan als onderdeel van een populatiestudie naar de Grauwe gans. De afgelopen twintig jaar zijn op meer dan dertig plekken ganzen gevangen. Voorbeelden zijn de Ooijpolder, de Deelen, Wieringermeer en steden als Arnhem en Zoetermeer. In Zutphen zijn op 19 juni 2010 56 ganzen gevangen en precies een jaar later weer 45 ganzen (tabel 6.1). Het zijn allemaal Grauwe ganzen, met uitzonde-

ring van twee witte Soepganzen. In 2010 zijn in verhouding meer volwassen vogels gevangen dan in 2011

Tabel 6.1 Overzicht van het aantal geringde ganzen en de verdeling over leeftijd en geslacht.

jaar		2010	2011
adult	man	24	3
adult	vrouw	13	4
juveniel	man	10	23
juveniel	vrouw	9	15
totaal		56	45

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van 1724 waarnemingen die tot zijn ingevoerd tot 16 december 2011 via de website Tracking Marked Geese. Van de beschreven individuele vogels zijn de recente gegevens opgezocht. Henk-Jan Hof is met 928 meldingen de absolute grootleverancier van gegevens.

De reislustigen

Er zijn zeven ganzen tijdelijk naar het buitenland gereisd. Het verste weg ging FZE (geringd 2010 als adulte man), deze vloog naar Denemarken (Lolland). Op 22 oktober 2011 hij daar eenmaal afgelezen. Alle andere keren is hij afgelezen in Zutphen of Warnsveld. De buitenlandse reizen van de overige vogels gingen naar Duitsland. Favoriete plek blijkt de omgeving van Kleef te zijn, net ten oosten van Nijmegen langs de Rijn. Hier verbleven vier verschillende individuen, meestal maar voor een korte tijd. Alleen de gans met halsband FKZ (geringd 2010 als adulte vrouw) is vaker afgelezen. Zij was in dit gebied van september tot en met november 2010. In januari 2011 was ze weer terug in Zutphen om vervolgens in februari en juni weer naar het Duitse Wessel te vertrekken.

FZT (geringd 2010 als adulte man) verkoos het noorden van Duistland uit als reisdoel. Deze vogel werd in oktober 2010 gezien bij Leer (dicht tegen de grens met Groningen). Een maand later was hij weer terug in Zutphen waar hij tot juni 2011 is gezien. Daarna zijn er geen meldingen gedaan. Een andere in 2010 als adulte vogel geringde gans (FLP) reisde via de Groningse Breebaartpolder (augustus 2011) naar de omgeving van Bremen (Osterholz). Op 9 oktober 2011 is hij hier afgelezen. Vervolgens ging de reis naar het Land van Cuijk (Kraaijenbergse Plassen) om daar de winter door te brengen. Dit voorjaar lijkt hij zich als broedvogel te hebben gevestigd langs de Maas (De Vilt nabij Beugen).

Een vast patroon

FZA is een vrouwelijke gans zie in 2010 als adulte vogel is gevangen. De vogel is zeer plaatstrouw aan Zutphen, maar maakte zowel in het najaar van 2010 als in 2011 een uitstapje. In augustus 2010 ging de reis naar de Kraaijenbergse Plassen en een maand later werd ze langs de Waal gezien bij Lent. Een jaar later verkoos ze in augustus het Haaksbergervveen uit voor haar uitstapje. Alle andere waarnemingen komen uit Zutphen en omgeving. Dit voorjaar heeft ze gebroed in De Vijver en is ze gezien met drie jongen (zie figuur 6.1).

Figuur 6.1 Grauwe gans FZA met familie nabij De Vijver op 13-04-2011, toen met 1 jong.

De twee witte Soepganzen

In juni 2011 zijn twee witte Soepganzen gevangen, te weten FYL(juveniele man) en FYP (adulte vrouw). Je zou verwachten dat deze vogels gezien hun tamme herkomst zeer plaatstrouw zijn aan De Vijver. Dat klopt maar gedeeltelijk. Beide vogels hebben begin augustus een uitstapje naar Olburgen (ten noorden van Doesburg). FYP is daarna ook bij Baak gezien. Later zijn ze alleen nog in of nabij Zutphen gezien; naast De Vijver gaat het dan om de IJsbahn, Bronsbergermeer, Warnsveld Kerkpad, begraafplaats Warnsveldseweg en Cortenoever. De vogels zwerven dus zeker wat rond. In het voorjaar van 2012 was FYP weer langdurig present bij De Vijver (zie figuur 6.2).

Figuur 6.2 Soepgans FYP en Grauwe Gans FYR nabij De Vijver op 2 maart 2012 (foto Michiel van der Weide).

Het vaakst gemeld

De 'wethouder Hekking' onder de ganzen met een halsband is PXG (in 2010 als juveniele vrouw geringd). Zij is 50 keer afgelezen en dat is het vaakst van allemaal. Ze is dan ook zeer trouw aan Zutphen en Warnsveld. Slechts op 30 augustus 2011 heeft ze een uitstapje gemaakt naar Klarenbeek. Dit voorjaar was ze weer present bij De Vijver.

Conclusie

Alle gemelde halsbanden vormen een rijke bron van informatie en uitgebreide analyse van de dataset kan veel vertellen over onze ganzen. In dit artikel zijn slecht een paar levensverhalen gepresenteerd om een eerste indruk te geven. Deze verhalen maken duidelijk dat de ganzen van De Vijver niet het jaarrond gebruik maken van deze ene locatie. Ze zwerven rond in de omgeving waarbij ze zich in de winter ook ophouden tussen de grote aantal ganzen uit het hoge noorden. Het najaar lijkt de tijd dat ze zich wat verder verplaatsen; naar elders in Nederland of een enkeling naar het buitenland. De ganzen die zo tam rondzwemmen in De Vijver zijn dus wel degelijk wilde vogels. Ze hebben ontdekt dat het goed broeden is in de stad. Het is er veilig en er zijn voedselrijke gazons. Opportunisten dus, en gelijk hebben ze.

Ik kan het iedereen aanraden de ganzen met een halsband regelmatig op te zoeken en de waarnemingen te melden op de website Tracking Marked Geese (www.geese.org). Je krijgt dan van 'je eigen vogels' een overzicht van alle waarnemingen. Een mooi inkijkje in het leven van een Grauwe gans.

Dankwoord

Berend Voslamber wordt vriendelijk bedankt voor het beschikbaar stellen van de database met gegevens van de Zutphense ganzen. En uiteraard de waarnemers

die de halsbanden hebben afgelezen en ingevoerd.

Bronnen

<http://www.geese.org>: Tracking Marked Geese
<http://www.sovon.nl/default.asp?id=321:20> jaar geringde Grauwe ganzen in Nederland

Figuur 6.3 'Wethouder Hekking' (PXG) lijkt bijna trots rond te kijken nu blijkt dat zij het vaakst is afgelezen.

7 Weidevogelbescherming 2011 Zutphen en omstreken

Frans Parmentier
Loverendale 33
7207 PG Zutphen
parmeleijn@hetnet.nl

In het buitengebied van Warnsveld en aan de zuidkant van Zutphen broeden op verschillende percelen behoorlijke aantallen kieviten en enkele scholeksters. Daar vindt al zeker acht jaar actieve weidevogelbescherming plaats. In de Tichelbeekse Waarden - de IJsseluiterwaarden aan de Hovense kant van Zutphen – nestelen de meer zeldzamere weidevogelsoorten als grutto, tureluur, wulp en gele kwikstaart. Soms horen we er ook de roep van de kwartelkoning. In dit laatste goede weidevogelgebied rond Zutphen worden de nesten sinds 2006 beschermd. In dit artikel geven we in het kort de resultaten uit 2011 van het beschermwerk in beide gebieden.

Beschermingsgebied

In de Tichelbeekse Waarden en het binnendijksgebied bij de Hoveniersweg (figuur 7.1) heeft in 2011 geen uitbreiding plaatsgevonden: 78 ha (75 ha grasland, 3 ha bouwland). Het veldwerk hier is wederom gedaan door Warner Jan de Wilde (zuidelijk deel) en ondergetekende samen met Joke Brouwer (middengebied en de percelen ten noorden van de spoorbrug en binnendijks bij de Hoveniersweg).

Figuur 7.1 Ligging van de percelen met weidevogelbescherming ten westen van de IJssel.

Op percelen rond Warnsveld en Zutphen ten zuiden van de rondweg N314 (figuur 7.2) is de bescherming gedaan door de gebroeders Jos en Fons Roording en Warner Jan de Wilde. Had hun werkgebied in 2010 nog een omvang van 50 ha, vnl. bouwland, in 2011 is het enigszins afgenomen tot 46 ha (10 ha grasland, 36 ha bouwland). Die afname komt door het afvallen van twee percelen bij de Dennendijk die door de onrust van de aanleg van een gasleiding en sportvelden niet interessant meer waren voor vogels. Wederom is de ijsbaan van Zutphen meegenomen, een heel interessant graslandje met verrassend veel leg-sels, ingeklemd tussen de bebouwing van Zutphen en de Berkel.

Figuur 7.2 Ligging van de percelen met weidevogelbescherming ten oosten van de IJssel.

In tabel 7.1 staat de omvang van weidevogelbescherming en het aantal vrijwilligers en boerenbedrijven die daar bij betrokken zijn. Het aantal vrijwilligers is in 2011 met één persoon toegenomen, het aantal bedrijven met twee afgenomen.

Tabel 7.1 De omvang, het aantal vrijwilligers en bedrijven van de weidevogelbescherming rond Zutphen en Warnsveld. De gegevens van 2007 zijn deels gebaseerd op een schatting.

	2007	2008	2009	2010	2011
Oppervlakte grasland	67	67	78	87	85
Oppervlakte bouwland en overige land	ca 70	72	30	43	39
Oppervlakte totaal	ca 137	139	108	130	124
Bedrijven	ca 19	20	22	28	26
Vrijwilligers	5	5	4	4	5

Tichelbeekse Waarden en Hoveniersweg

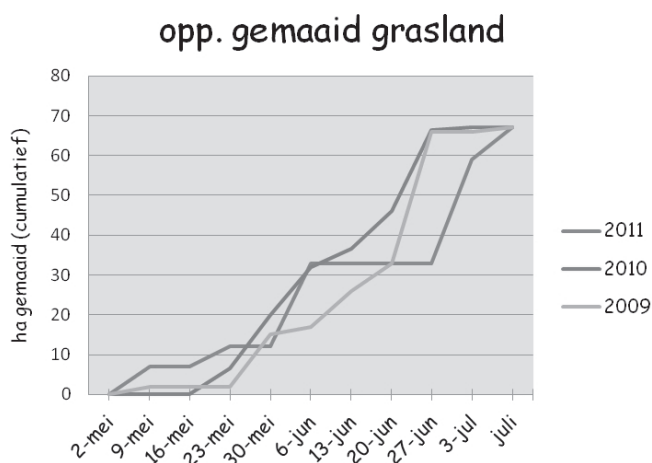
Beheerafspraken

Net als in de voorgaande jaren heeft de Gemeente Zutphen de Vogelwerkgroep Zutphen e. o. € 3.200,- ter beschikking gesteld voor vergoeding aan boeren van het weidevogelbeheer in de Tichelbeekse Waarden en Hoveniersweg. Met dat geld zijn beheercontracten afgesloten van de percelen met weidevogellegels. Die contracten kenden, naast de vaste afspraak dat bij maaien de nesten ontzien zouden worden, twee varianten, namelijk (1) het op weidevogelrijke percelen laten staan van een 'graseiland', of (2) het hele perceel pas na 15 juni maaien. Vier boeren hebben een contract met een 'graseiland' afgesloten, een vijfde koos er voor om drie (weidevogelrijke) percelen pas na 15 juni te maaien. Over 61 van de 78 ha binnen de Tichelbeekse Waarden was aldus een weidevogelcontract afgesloten.

Perceelgebruik

In de Tichelbeekse Waarden is door het droge voorjaar heel gespreid gemaaid. De eerste drie percelen al op 3 mei, een aantal in de eerste week van juni en de rest begin juli (zie figuur 7.3). Dit is gemiddeld later dan de jaren 2009 en 2010. Toen was weliswaar de start later, maar was vrijwel alles al eind juni gemaaid.

Op de vroegst gemaaide percelen lagen begin juni geen nesten meer en liepen slechts op één perceel grutto- en wulpenpullen rond. Het was dan ook alleen zinnig om daar een graseiland te laten staan. De gebruiker van dat perceel had geen contract, maar heeft dat op vrijwillige basis gedaan.

Figuur 7.3 De oppervlakte gemaaid grasland in de Tichelbeekse Waarden in de lente van 2009 - 2011.

Resultaten legsels Tichelbeekse Waarden en Hoveniersweg

In tabel 7.2 staat een overzicht van de in 2007-2011 gevonden of gelokaliseerde legsels in de Tichelbeekse Waarden en de Hoveniersweg. Nam over de periode 2007-2010 het aantal nesten gestaag af, in 2011 heeft die trend zich gelukkig nauwelijks doorgezet.

Tabel 7.2 Het aantal gevonden/gelokaliseerde en uitgekomen legsels in de Tichelbeekse Waarden en Hoveniersweg 2007-2010

	2007	2008	2009	2010	2011
oppervlakte	67	67	77	78	78
scholekster	1	0	2	3	0
kievit	36	15	8	1	5
grutto	8	7	2	0	3
tureluur	17	13	10	7	8
wulp	3	1	2	3	0
wilde eend	0	1	3	0	1
meerkoet	0	2	0	0	0
kwartelkoning	0	1	1	0	0
patrijs	0	0	2	2	1
fazant	0	0	0	2	1
gele kwikstaart	9	9	5	6	4
graspieper	5	4	3	4	7
roodborstta-puit	0	0	1	0	0
rietgors	4	6	2	3	0
totaal	83	59	41	31	30

Is het aantal gevonden legsels in 2011 wederom bescheiden, het percentage legsels dat met succes is uitgebroed is daarentegen in jaren niet zo hoog geweest: 92 procent (tabel 7.3). Dat is ver boven het landelijke gemiddelde van 76 procent en compenseert de lage uitkomst elders binnen de gemeente enigszins: alle gebieden samen uitkomst 39 procent (in 2010 was dat nog 58 %). De enige geconstateerde verliesoorzaak is wederom predatie (tabel 7.3).

Verheugend is het dat er weer tenminste 3 paar grutto's in de Tichelbeekse Waarden gebroed hebben. Alle drie de nesten zijn uitgekomen. De pullen hebben zich in eerste instantie langdurig opgehouden in de ongemaaide percelen en bij het graseiland, later zochten ze ook de gemaaide percelen op. Net binnendijks heeft in wintertarwe ook een stel gebroed, samen een drietal Kieviten. Wellicht dat dit gezin ook de Tichelbeekse Waarden is in getrokken, want op 24 mei zijn er zelfs 5 paar alarmerende grutto's met pullen waargenomen.

Gedurende de hele broedseizoen waren enkele paren scholekster aanwezig, aan het einde van het broedseizoen zelfs ook alarmerend. Net als in de voorgaande jaren zijn ze echter niet tot broeden gekomen in de Tichelbeekse Waarden. Wellicht dat die alarmerende ouders met jongen van het binnendijkse bouwland afkomstig waren. Ook ontbraken ze voor het eerst op het bouwland bij de Hoveniersweg.

Figuur 7.1 Als een grutto zo alarmerend boven je hangt, zijn er ongetwijfeld jongen dicht in de buurt (Foto www.weidevogelbescherming.nl).

Was het aantal buitendijkse legsels van de Kievit in 2010 tot nul gereduceerd, in 2011 hebben er weer 4 paar gebroed. Er wel pas na de 1e maaisnede op het perceel ten noorden van de spoorbrug, samen met drie paar tureluurs. Waar het vroege maaien begin mei niet goed voor kan zijn! Het vijfde nest lag op een maisperceel bij de Hoveniersweg.

De tureluur deed het redelijk goed met 8 gevonden legsels en tenminste 3, maar waarschijnlijk meer, uitgekomen legsels. Mogelijk een begin van een herstel na een gestage achteruitgang in de voorgaande jaren? Drie tureluurparen vestigden zich pas na het maaien, ondanks de veelvuldige verstoring door uitgelaten honden. De opgedroogde bedding van de strang bij de wasserij vormde een goede schuil- en foerageerplek voor hun pullen. Trouwens ook van een handje vol Kievitpullen.

Van de wulp is in de Tichelbeekse Waarden alleen op Brummens grondgebied een nest met vier eieren gevonden. Het vermoeden bestond dat er in het Zutphense deel twee paar hebben gebroed, maar legsels zijn nooit gevonden. Ten minste één gezin heeft lang door 'onze' graslanden gezworven. Soms kregen we de indruk dat het er drie waren. Maar door hun onduidelijke en misleidende gedrag was dat niet goed vast te stellen.

In tegenstelling tot vorig jaar zijn van de gele kwikstaart, graspieper en rietgors geen nesten gevonden. Wel zijn er verschillende gelokaliseerd door waarnemingen van nestbouw en het aanvoeren van voedsel voor de jongen. De nesten van deze zangvogels lagen vooral op de percelen die na half juni zijn gemaaid. Voor zover bekend zijn ze met succes uitgekomen.

Ook een mooi succes is dat er een paartje patrijs en een vrouwtjesfazant in ruige randen hebben gebroed en later met jongen rond liepen. De patrijzen hadden zelfs 10 kuikens. Slechts één gepredeerd legsels van een wilde eend is er gevonden. Er zullen echter zeker meer wilde eenden en krakeenden gebroed hebben.

Tabel 7.3 Lotgevallen van de gevonden (of gelokaliseerde) legsels in de Tichelbeekse Waarden/Hoveniersweg 2011.

	gevonden	uit	niet uit	onbekend	verliesoorzaak	
					predatie	onbekend
kievit	5	5	-	-	-	-
grutto	3	3	-	-	-	-
tureluur	8	3	1	4	-	1
wilde eend	1	-	1	-	1	-
fazant	1	1	-	-	-	-
patrijs	1	1	-	-	-	-
gele kwikstaart	4	3	-	1	-	-
graspieper	7	6	-	1	-	-
totaal	30	22	2	6	1	1
percentage	-	92%	8%	-	4%	4%

Verstoring

Net als voorgaande jaren is in 2011 op diverse strategische plaatsen aan hekken en afrastering bordjes gehangen dat de percelen vanwege de weidevogels niet vrij toegankelijk waren. Bovendien heeft de gemeente onder het bord Honden-uitlaatgebied een waarschuwing geplaatst dat er niet in de graslanden gelopen mag worden. Onze indruk is dat de meeste bezoekers zich er aan hielden en begrip toonden. Alleen valt dat begrip na het maaien weg en loopt men vaker over het gemaaide perceel, terwijl er dan juist nesten liggen en pullen zich er ophouden.

Helaas vonden er eind mei weer twee viswedstrijden plaats langs de IJssel in het afgesloten deel van de Tichelbeekse Waarden. Probleem hierbij is dat de vissers hun auto's parkeren in de graslanden ter hoogte waar zij vissen. Het naar de auto's heen en weer lopen en de urenlange aanwezigheid van mensen aan de waterkant werkt erg verstoring op de nabij broedende weidevogels en in het bijzonder op de aan de waterkant zich ophoudende tureluurpullen. In het najaar van 2011 heeft het bestuur van de vogelwerkgroep met vertegenwoordigers van de hengelsportvereniging overlegd over dit probleem. De

vissers hebben toen toegezegd te kijken of ze de wedstrijd pas half juni houden.

Buitengebied Warnsveld en Zutphen-Zuid

De weidevogelbescherming in de buitengebieden van Warnsveld en Zutphen vindt voornamelijk plaats op bouwland. Daarop liggen de meeste nesten. Ondanks hun naam hebben kievit en scholekster wel de voorkeur voor bouwland. Langs de Berkel treffen we ze wel hier en daar op grasland aan. Naar schatting kwamen er 44 paren kievit en 3 paren scholekster tot broeden. In tabel 7.4 staan de cijfers over de omvang en resultaten van de bescherming sinds 2007 in het buitengebied van Warnsveld en Zutphen-Zuid.

Net als vorig jaar zijn de legsels op de IJssbaan van Zutphen opgespoord en beschermd. Er lagen maar liefst 11 nesten van kievit (van 8 paren) en 2 van tureluur op dit 2 ha grootte drasse perceel.

Tabel 7.4 Het afgezochte oppervlakte (ha) en het aantal gevonden en uitgekomen legsels in het buitengebied Warnsveld en Zutphen-Zuid.

	2007	2008	2009	2010	2011					
grasland	0	0	4	12	10					
bouwland	ca. 70	72	27	40	35					
totaal	ca. 70	72	31	52	45					
	gevonden/gelokaliseerde legsels					uitgekomen legsels				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
scholekster	3	5	5	8	8	0	0	0	1	2
kievit	70	67	60	59	85	44	9	23	30	21
tureluur	0	0	0	1	2	0	0	0	1	0
totaal	73	72	65	68	95	44	9	23	32	23

Resultaten gevonden legsels

Verheugend is te zien dat de scholekster weer wat in aantal toeneemt, ondanks dat de resultaten de laatste jaren bedroevend waren. In 2010 leek een begin van een herstel en dat heeft zich in 2011 doorgezet met een zelfde aantal nesten waarvan er twee zijn uitgekomen.

De kievit heeft in 2011, ondanks de droogte, de dalende tendens doorbroken en met 85 nesten een record geboekt! Echter de predatie en verlies door werkzaamheden was ook zeer hoog. Een groot deel van de nesten zal dan ook een vervolglegsel zijn geweest, want naar schatting zaten er 53 broedparen. Uiteindelijk zijn er 21 uitgekomen, 9 minder dan in 2010. Vijf daarvan lagen op de IJsbahn.

Dat daar ook bescherming daar ook nodig was, bleek bij het eerste nest van de tureluur. Kort na de vondst is getracht het te beschermen met een nestbeschermer tegen weidend jongvee. Helaas hebben de pinken toch kans gezien de eieren onder de beschermende kooi te vertrappen. Een tweede poging van dit tureluurstel is jammerlijk mislukt door predatie.

Predatie was ook de oorzaak dat het broedsucces van alle gevonden nesten samen niet best was: slechts 21 nesten (26%) uit (tabel 4). Dat is veel te weinig om de populaties in stand te houden. Naast predatie als belangrijkste verliesoorzaak

(60%), zijn ook enkele legsels verlaten (2%) en tijdens agrarische werkzaamheden gesneuveld (10%). Dit ondanks de grote inspanning van de gebroeders Roording om de nesten tijdig te markeren.

Tot slot

Mijn dank gaat uit naar Warner Jan de Wilde voor zijn inspanningen om samen met de wijkagent van de Hoven de rust in de Tichelbeekse Waarden voor de vogels te behouden en het aanleveren van zijn resultaten, en naar Jos en Fons Roording voor het beschikbaar stellen van hun gegevens en opmerkingen op de concept-versie van dit verslag. Daarnaast ben ik de gemeente Zutphen zeer erkentelijk voor het geld waarmee we de beheerafspraken met de gebruikers van haar gronden kunnen vergoeden. En natuurlijk dank ik de boeren voor de medewerking om de weidevogels rond Zutphen en Warnsveld te beschermen. Met de inspanningen in de Tichelbeekse Waarden kunnen we blijven genieten van het laatste weidevogelbolwerk in de omgeving van Zutphen. Een gebied dat weliswaar geen grote aantallen weidevogels huisvest, maar wel broedgelegenheid biedt aan een vrijwel complete weidevogelgemeenschap met steeds schaarser worden soorten als grutto, wulp, patrijs, gele kwikstaart en kwartelkoning.

8 Van de excursiecommissie

Remke van Rijswijk
van Suchtelenstraat 12
7203 DE Zutphen
gerritvalkeman@daxis.nl

Ook in 2011 gingen we bijna elke maand met een groepje vogelwerkgroepleden naar een vanuit vogel- en vogelaarsperspectief gezien interessant gebiedje. Soms vlak bij huis, soms wat verder weg.

Februari - April

Met de deelnemers aan de vogelcursus gingen we in februari naar het Enzerinck om vogelgeluiden te oefenen. In maart fietsten we met z'n negenen naar de Empese en Tondense Hei. Voor velen een ontdekking dicht bij huis. De Klapenster zat braaf te poseren. In april gingen we iets verder van huis, naar de Rijstrangen bij Oud Zevenaar. Twaalf mensen op zoek naar een Blauwborst. En jawel, net voor we wilden beginnen aan de terugtocht, zat er eentje in een plukje riet. Missie geslaagd. En net als in maart ook nu weer nagenieten op een terrasje in de zon.

Mei

In mei zat ik op Tiengemeten (daar moeten we ook nog eens een weekend heen organiseren) tussen Steltkluten en Roerdompen, terwijl de thuisgebleven vogelaars de oude IJsselarm bij Empe verkenden. Op waarneming.nl vind ik terug dat het een succesvol uitje was: Bruine Kie-

kendief, Boomvalk, Wielewaal, Waterral en Nachtegaal!

Juni

In juni zijn er twee excursies. Eerst de inmiddels traditionele houtsnip- en nachtzwaluwavond op het Kienveen en Groote Veld. De opkomst was bijna overweldigend. Ongeveer 20 deelnemers stonden klaar om het veld in te gaan. Eerst naar het Kienveen. Daar werd het wachten beloond door het zich laten zien en horen van de houtsnip. Daarna, terwijl het ging schemeren, naar het Groote Veld. Behalve het karakteristieke geluid van de Nachtzwaluw, hoorden we ook, tot onze verrassing, het "kwikmedit" van de Kwartel. En dat terwijl er 2 soorten vleermuizen boven ons cirkelden en er een gedeeltelijke maansverduistering was. Een succesvolle avond. Drie dagen later fietsten we met z'n vijven een rondje om het Dwingelerveld. Ondanks het niet zo beste weer toch een mooie dag met Wielewaal, Geoorde Fuut en ook veel aandacht voor planten dit keer.

September

In september naar de Elterberg om overtrekken-de roofvogels te spotten. Hier treedt in de herfst stuwing van roofvogels op door de heuvels van Montferland. We zagen onder andere twee Bruine kiekens, twee Visarenden en een Boomvalk. Ondertussen vlogen er op de telpost (Warnsveld) een Rode wouw en een Visarend voorbij.

Oktober

In oktober zaten we met 12 mensen in twee huizen in Groet bij Camperduin. Oefenen met piepjes van overtrekkend klein grut in de duinen, steltlopers determineren bij De Putten en gewoon genieten van zee en wind. Het weer werkte helaas niet echt mee. Toch is er aan de kust altijd veel te zien. Zoals een Grote jager die achter de Grote sterns aan zat, Drieteen- en Bonte strandlopers op het strand en Steenlopers aan de stenige waterkant van de Hondsbosche zeewering. En er bovenop: een IJsgors

De excursiecommissie bestaat uit de volgende personen:

Ans Houweling	anshouweling@gmail.com
Johan Blanksma	Johan@blanksma.nl
Remke van Rijswijk	gerritvalkeman@daxis.nl
Adri Mulder	adri.mulder@planet.nl

Figuur 8.1 Winderige strand bij Groet (foto Remke van Rijswijk).

November

De laatste excursie van 2011 ging naar de Ossenwaarden bij Deventer. Internationaal gezelschap dit keer: twee studenten van Adri, uit China en Ghana, waren er ook bij. Het hoogtepunt van de excursie kwam weer eens op het eind: een Watersnip die zich goed gecamoufleerd dacht tussen het riet, maar die we vanaf de dijk met de telescoop goed konden bekijken.

Figuur 8.2 Excursiegangers met zicht op de Ossenwaard (foto Remke van Rijswijk).

9 Bestuursverslag 2011

Jeroen Philippona
Berkelsingel 72
7201 BM Zutphen
jphilippona@hetnet.nl

De Vogelwerkgroep is een vereniging met als doelstellingen het bevorderen van kennis van vogels in en rond Zutphen en het beschermen van vogels. In dit jaarboek is te lezen dat aan beide doelstellingen hard is gewerkt in 2011.

Het bestuur heeft de vereniging draaiende gehouden en zich ook bemoeit met diverse beleidszaken zoals de bouw van een nieuwe sluis bij Eefde en de gevolgen voor de roekenkolonie. Dit bestuursverslag geeft een korte terugblik op de inzet van het bestuur in 2011.

Bestuur

In 2011 is de samenstelling van het bestuur niet gewijzigd. De functie van voorzitter is al enkele jaren vacant. Het bestuur bestaat uit Adri Mulder, waarnemend voorzitter, Michiel van der Weide, secretaris, Frans Parmentier, penningmeester en de algemene leden Steven de Bie, Hans Grotenhuis, Michel Klemann en Jeroen Philippona.

Aan het slot van 2011 telde de Vogelwerkgroep 59 betalende leden. De uitgaven bedroegen € 4389,-. De inkomsten € 1024,-. Op het vermogen werd ingeteerd door de aanschaf van een telescoop met toebehoren (€ 2396,-). Er is nog een

positief vermogen van € 676,-. Daarnaast staat een bedrag gereserveerd voor het betalen van vergoedingen aan boeren die meewerken aan de bescherming van weidevogels. De gemeente stelt hiervoor jaarlijks een subsidie beschikbaar die via de Vogelwerkgroep wordt uitgekeerd.

Contacten met de leden

Er zijn in 2011 twee ledenbijeenkomsten georganiseerd. Tijdens de voorjaarsbijeenkomst gaf Koos Dansen een lezing over zijn eigen ervaringen met vogelfotografie. In de najaarsbijeenkomst hield drs. Marijn Nijssen een lezing over de Grauwe Klauwier, (vogel van het jaar 2012). In 2011 is één maal (in oktober) een nieuwsbrief op papier uitgegeven. Daarnaast krijgen leden van de Vogelwerkgroep één maal per jaar het jaarboek in de brievenbus. Andere communicatie gaat vooral digitaal (e-mail nieuwsgroep zutphen_vogelnet@yahoo.com of website www.vwg-zutphen.nl).

Excursies

De Vogelwerkgroep heeft een enthousiaste excursiecommissie, bestaande uit Ans Houweling, Adri Mulder en Remke van Rijswijk. Zij hebben een leuk en veelzijdig excursieprogramma samengesteld, met maandelijkse excursies, deels in het eigen gebied maar vaak ook naar speciale vogelgebieden wat verder weg. De excursies waren weer een succes en vrijwel alle goed bezocht. Er is dit jaar geen vogelcursus gehouden. Na drie beginnerscursussen was het goed even te pau-

zeren.

De Vogelwerkgroep heeft zich actief gepresenteerd op de Dag van de Duurzaamheid in Zutphen met de telescoop bij de Vijver.

Bescherming soorten

De weidevogelwerkgroep (Frans Parmentier, Warner Jan de Wilde e.a.) heeft zich weer intensief ingezet voor de bescherming van weidevogels in de Tichelbeeksewaarden en andere locaties. De uilenwerkgroep heeft ook dit jaar uilenkasten in een fors gebied schoon gemaakt, gecontroleerd, jongen gewogen en geringd, etc.

Guido Verhoef en Jeroen Voerknecht hebben in 2011 een onderzoek gedaan naar de nestlocaties van gierzwaluwen in Zutphen en Warnsveld. De resultaten kunnen bijdragen aan een betere bescherming van deze typische stadsvogel in de toekomst.

Verschillende werkgroepleden hebben tellingen van koloniebroeders en speciale soorten gedaan die bijdragen aan bescherming.

Overleg met de gemeente en ruimtelijke ordening

De vogelwerkgroep had dit jaar tweemaal regelmatig overleg met wethouder La Rose en ambtenaren. Besproken werden o.a. het Roekenbeschermingsplan, de weidevogelbescherming, alternatieve inrichtingsplannen voor Helbergen, een natuurvriendelijker groenonderhoud, etc.

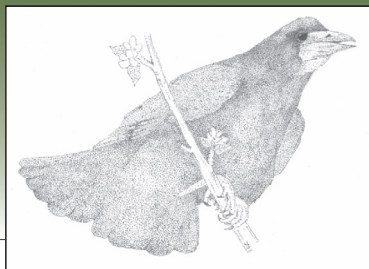
Leden van de Vogelwerkgroep, met name Hans Grotenhuis en Michel Kleemann, hebben zich intensief bezig gehouden met allerlei beleidszaken op het gebied van ruimtelijke ordening, groenbeheer, etc. De Vogelwerkgroep probeert hierbij steeds te wijzen op het belang van een goed beleid voor vogels en natuur in het algemeen.

Bedankt!

Het bestuur wil iedereen zeer bedanken voor zijn of haar inzet en hoopt ook in 2012 weer op jullie te kunnen rekenen. En vergeet niet je waarnemingen door te geven via www.waarneming.nl

Vogelwerkgroep Zutphen e.o.

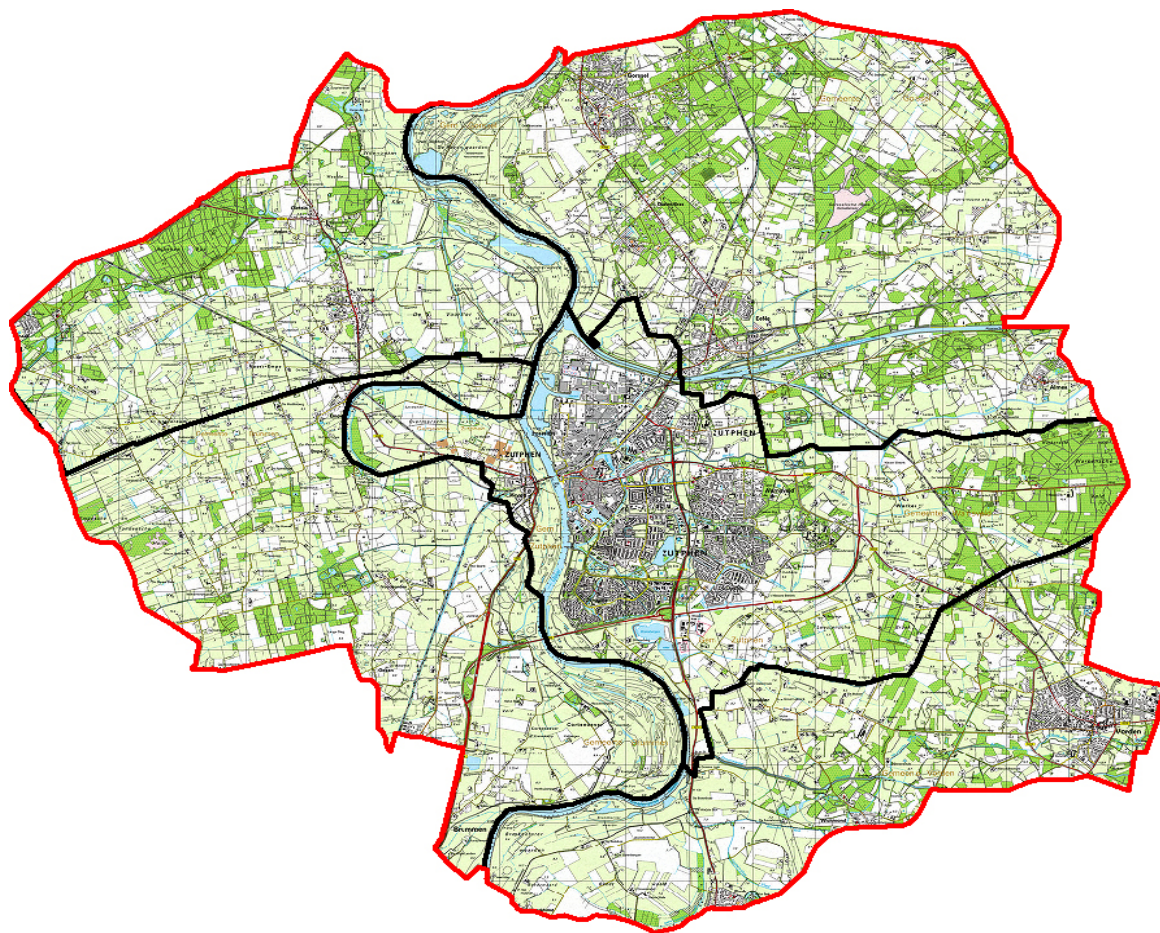

Vogels in Zutphen en omgeving 2011 is een uitgave van Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving.

Deze vereniging is in april 2005 opgericht en heeft tot doel het bevorderen van de kennis van vogels zoals die in de vrije natuur voorkomen en het beschermen van die vogels en de omgeving waarin zij leven. Dat willen wij bereiken door onderzoek, beleidsadvisering, voorlichting en educatie.

Meer weten?

Bezoek onze website: www.vwg-zutphen.nl

Werkgebied van Vogelwerkgroep Zutphen en omgeving